

tu
ट्रान्सयूनियन सिबिल

सिडबी

एम्एसएम्ड
पल्स

जानेवारी 2020

विश्लेषणात्मक संपर्क

ट्रान्सयूनियन सिबिल
TransUnion CIBIL

विपुल महाजन
vipul.mahajan@transunion.com

सलोनी सिन्हा
saloni.sinha@transunion.com

सिडबी

रुद्रप्रसन्न मिश्रा
rudrapmishra@sidbi.in

अनुक्रमणिका

पृष्ठ. 02
कार्यकारी सारांश

पृष्ठ. 04
व्यावसायिक कर्ज पुरवठा - पोर्टफोलिओ
आणि एनपीए (अनुत्पादक मालमत्तेचा)
कल

पृष्ठ. 07
उलाढालीनुसार एमएसएमई कर्ज-आधारित
व्याख्या

पृष्ठ. 09
वैयक्तिक विभागांना एमएसएमई कर्ज

पृष्ठ. 10
एनबीएफसीनी बाजारपेठेतील वाटा
गमावला

पृष्ठ. 13
एमएसएमईच्या संपादन पोर्टफोलियोतील बदल
-अधिक जोखीम असलेल्या ग्राहकांना कर्ज देणे

पृष्ठ. 14
संपादनांचे विभागनिहाय विभाजन आणि
एका वर्षानंतर दर्जातील घसरण

पृष्ठ. 15
संपादनांचे अवधीनुसार विभाजन आणि
एका वर्षानंतर दर्जातील घसरण

पृष्ठ. 16
संपादनाची सीएमआर विभागणी आणि
एका वर्षानंतर दर्जातील घसरण

पृष्ठ. 17
बिगर निधि-आधारित कर्ज आणि परकीय
चलन कर्ज यावरील अभ्यास

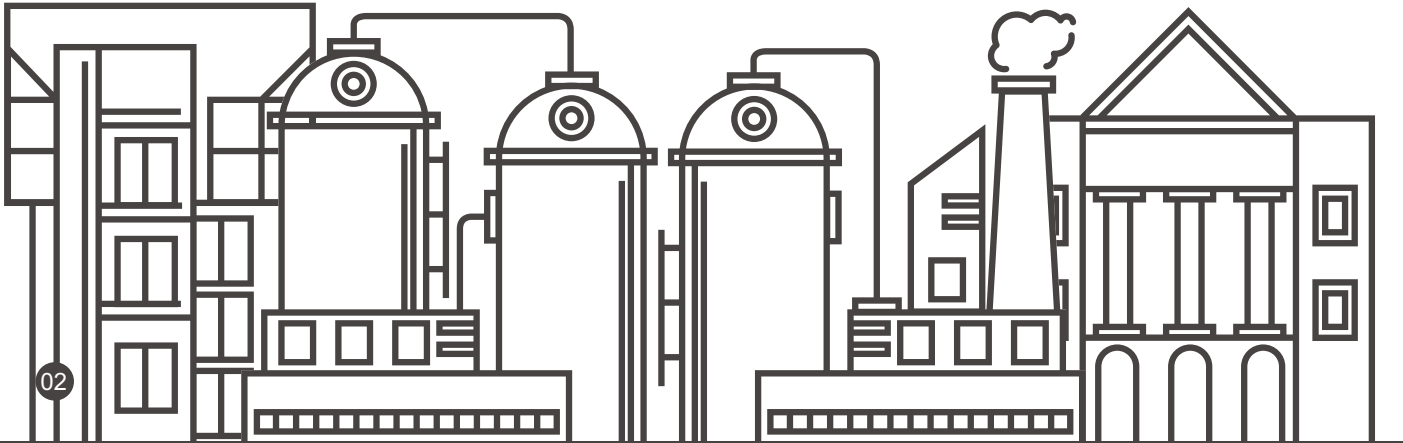
पृष्ठ. 19
निष्कर्ष

कार्यकारी सारांश

गेल्या काही तिमाहीत व्यावसायिक पतवाढ संथ झाली आहे : गेल्या काही तिमाहीत व्यावसायिक क्रेडिट एक्सपोजर कमी झाले आहे, जे मागील काही वर्षांमध्ये निरंतर वाढत होते. भारतात एकूण ताळेबंदानुसार सप्टेंबर'19 मध्ये संपलेल्या तिमाहीमध्ये व्यावसायिक क्रेडिट एक्सपोजर ₹ 65.0 लाख कोटी आहे. सप्टेंबर 19 मध्ये संपलेल्या तिमाहीमध्ये वर्षानुवर्ष (YOY) व्यावसायिक क्रेडिट एक्सपोजर 8.1% होते. तथापि, डिसेंबर 17 ते डिसेंबर 18 पर्यंत वृद्धि दर 16.2%, मार्च 18 ते मार्च 19 पर्यंत 12.6% आणि जून 18 ते जून 19 पर्यंत 14.8% होता. तिमाही अनुरूप (क्यूओक्यू) तुलनेनुसार, सप्टेंबर 19 या शेवटच्या तिमाहीचा एक्सपोजर स्तर मार्च 19 आणि जून 19 तिमाहीच्या शेवटच्या क्रेडिट एक्सपोजरच्या तुलनेत अधिक होता. इतर तिमाहींच्या वार्षिक क्रेडिट एक्सपोजरच्या तुलनेत सप्टेंबर 19 ची वर्षानुवर्ष वृद्धी सर्व विभागांमध्ये न्यूनतम राहिली आहे.

एमएसएमई विभागामध्ये एकूण 50 कोटी रुपयांपर्यंत क्रेडिट एक्सपोजरची हिस्सेदारी 18.3 लाख कोटी रुपयांची आहे (व्यावसायिक कर्जाच्या 28%). मोठ्या कॉर्पोरेटमध्ये एकूण 50 कोटी रुपयांपर्यंत क्रेडिट एक्सपोजरची हिस्सेदारी 46.7 लाख कोटी रुपयांची आहे. (व्यापारी कर्जाच्या 72%). सप्टेंबर 18 ते सप्टेंबर 19 या कालावधीत सूक्ष्म (₹ 1 कोटीपेक्षा कमी), लघु (₹ 1 कोटी - ₹ 15 कोटी) आणि मध्यम (₹15 कोटी - ₹ 50 कोटी) विभागांमध्ये अनुक्रमे 7.7%, 6.6%, 1.9% वाढ झाली आहे.

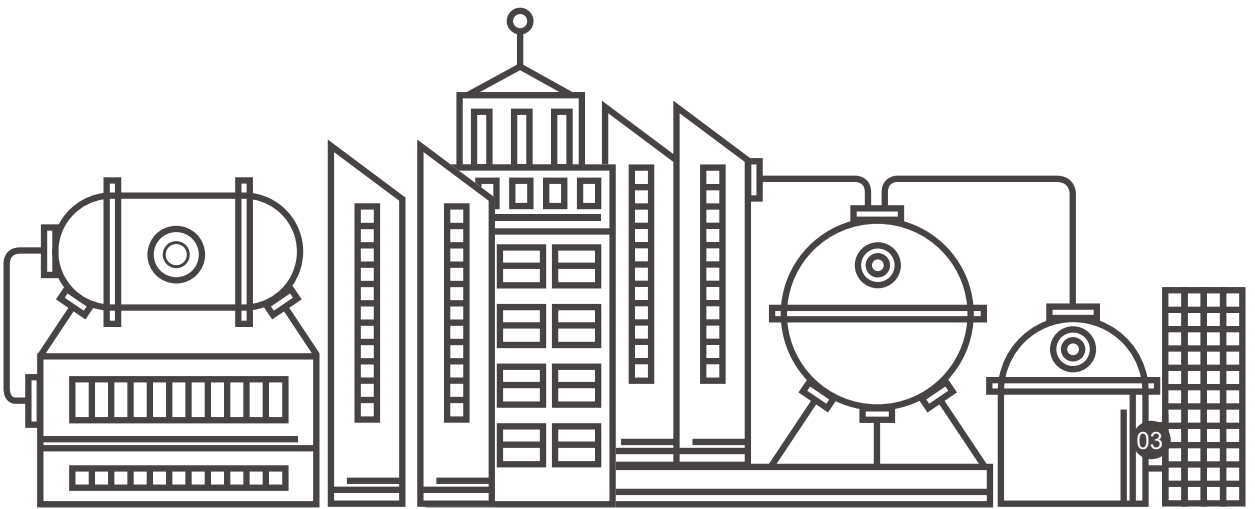
व्यावसायिक मालमत्ता दर्जामध्ये किरकोळ सुधारणा: सप्टेंबर 19 मध्ये व्यावसायिक कर्जदानाचा एकूण एनपीए दर 16.8% होता जो सप्टेंबर 18 च्या 17.0% एनपीए दरापासून थोडा कमी होता. अशा वेळी जेव्हा व्यावसायिक क्रेडिट एक्सपोजर कमी होत चालले होते, संपूर्ण वर्षात 8.1% ची वाढ झाली, एकूण एनपीएमध्ये फक्त 6.8% ची वाढ झाली, ज्यामुळे एनपीए दर 20 बेसिस पॉइंटसने कमी झाला. एकूण एनपीए राशी सप्टेंबर 18 मध्ये ₹ 10.2 लाख कोटीपासून सप्टेंबर 19 मध्ये ₹ 10.9 लाख कोटी पर्यंत वाढली. येथे लक्षात घेण्यासारखे आहे की जून 18 मध्ये व्यावसायिक कर्जामध्ये एनपीए दर 17.5% या उंचीवर होता, परंतु विविध सुधार उपायांमुळे, तो 16.8% पर्यंत खाली आला. एमएसएमई विभागामध्ये, एनपीए दर सप्टेंबर 18 मधील 11.7% पासून सप्टेंबर 19 मध्ये 12.2% पर्यंत वाढला आहे.

एनबीएफसीच्या मालमत्तेच्या हानीबरोबर बाजारातील हिस्सेदारीतही घसरण: सरकारी क्षेत्रातील बँका पारंपारिकपणे एमएसएमईचे सर्वात मोठे कर्जदार राहिले आहेत, ज्याची कर्जदानाची हिस्सेदारी सूक्ष्म क्षेत्राकरिता 60% राहिली आहे. सरकारी क्षेत्रातील बँका आणि खाजगी क्षेत्रातील बँकांचे लघु उद्योजकांना कर्ज देण्याचे प्रत्येकाचे प्रमाण बाजारात 44% असून ते तुलनात्मकदृष्ट्या योग्य असे आहे. एनबीएफसीचे छोट्या आणि मध्यम आकाराच्या विभागामध्ये उद्योगांसाठी कर्ज देण्याचे प्रमाण लहान,अधिक लहान आणि कमी औपचारिक एमएसएमई क्षेत्रापेक्षा अधिक आहे. मागील काही वर्षांमध्ये, खाजगी क्षेत्राच्या बँका आणि एनबीएफसीने एमएसएमई कर्जांमध्ये सरकारी क्षेत्राच्या बँकांकडून बाजार भाग मिळवण्यात यशस्वी राहिले आहेत. परंतु, जून 19 ला संपलेल्या तिमाहीमध्ये, एनबीएफसीची बाजारातील हिस्सेदारी मागील दोन वर्षांमध्ये पहिल्यांदा कमी झाली आहे. एनबीएफसीने सप्टेंबर 19 ला संपलेल्या तिमाहीमध्ये एनपीए दरात वाढ पाहिली आहे.

एमएसएमई कर्जप्रदान प्रवृत्ति कमी जुने (लो विटेंज),अधिक जोखमीच्या कर्जधारकांसाठी आणि लहान आकाराच्या एमएसएमईकडे वाढलेली आहे: संपादनाच्या बदलत्या प्रोफाइलला जुनेपण (विटेंज), सीएमआर विभागणी आणि कर्जदाराच्या आकारानुसार मोजले जाते. त्याचबरोबर कर्जदाराच्या प्रोफाइल मधील परिवर्तनाच्या प्रभावाचे मापन मंजुरी आणि नूतनीकरणाच्या वर्षात कर्जधारकांच्या स्तरात झालेल्या उताराच्या माध्यमातून मोजतात. अभ्यासातून पाहण्यात आले आहे की एमएसएमई कर्जधारकांच्या श्रेणी मधील घसरण दोन अधिग्रहण/संपादन कालावधींमध्ये (जुलै-सप्टेंबर 17 आणि जुलै-सप्टेंबर 18) 2.94 % पासून वाढून 3.02 % झाली आहे. श्रेणीमधील मोठ्या प्रमाणात झालेल्या घसरणी मागील काही कारणे म्हणजे (i) सूक्ष्म क्षेत्रात संपादन कालावधी जुलै-सप्टेंबर 18 मध्ये संपादन वाढून 66.7 % झाले होते जे जुलै-सप्टेंबर 17 मध्ये 61.9% होते. (ii) संपादित कर्जधारकांच्या कालावधीचे विभाजन दर्शविते की आर्थिक वर्ष 19 - तिमाही 2 मध्ये कर्जाची हिस्सेदारी कमी जुने (विटेंज), कर्जदारांकडे वाढली आहे. (iii) संपादन सीएमआर विभागणी दर्शविते की सर्वाधिक जोखमीच्या विभागामध्ये संपादित कर्जदारांचे प्रमाण 13.5% पासून वाढून 15.7% झाले आहे, जे खराब दरात वाढ होण्यास हातभार लावतात.

व्यावसायिक कर्ज पुरवठा - पोर्टफोलिओ आणि एनपीए (अनुत्पादक मालमतेचा) कल

भारतातील ताळेबंद आधारेनुसार व्यावसायिक आर्थिक वाढ सप्टेंबर 19 मध्ये वाढून 65.0 लाख कोटी रुपयांवर गेली आहे. जी सप्टेंबर 18 मध्ये 62.2 लाख कोटी रुपये होती, ही वाढ वर्षानुवर्षे 8.1 % राहिली आहे. एमएसएमई विभागामध्ये 50 कोटी रुपयांपर्यंत एकूण क्रेडिट एक्सपोजरची हिस्सेदारी 18.3 लाख कोटी रुपयांची आहे (व्यावसायिक कर्जाच्या 28 %). मोठ्या कॉर्पोरेटमध्ये रुपये 50 कोटी रुपयांपर्यंत एकूण क्रेडिट एक्सपोजर ची हिस्सेदारी 43.7 लाख कोटी रुपयांची आहे. (व्यावसायिक कर्जाच्या 72 %).

व्यावसायिक संस्था ज्यांचे क्रेडिट एक्सपोजर एक कोटी रुपयांपर्यंत आहे अशा उद्योगांचा समावेश सूक्ष्म विभागात, 1 कोटी ते 15 कोटी मधील लघु विभागात आणि ज्या उद्योगांचे क्रेडिट एक्सपोजर 15 कोटी ते 50 कोटी यामधील आहे असे उद्योग मध्यम आकारात समाविष्ट आहेत. सप्टेंबर 18 ते सप्टेंबर 19 या कालावधीत सूक्ष्म (₹ 1 कोटीपेक्षा कमी), लघु (₹ 1 कोटी - ₹ 15 कोटी) आणि मध्यम (₹ 15 कोटी - ₹ 50 कोटी) विभागामध्ये अनुक्रमे 7.7%, 6.6%, 1.9% वाढ झाली आहे.

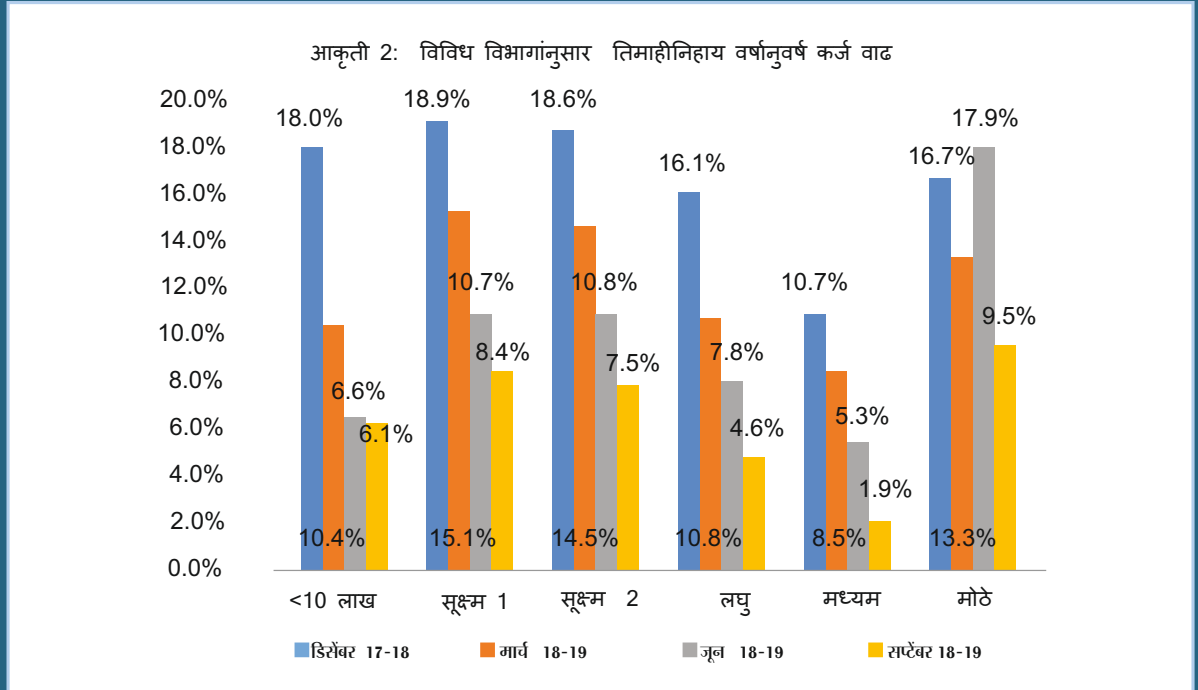
सूक्ष्म (₹ 1 कोटीपेक्षा कमी), लघु (₹ 1 कोटी - ₹ 15 कोटी) आणि मध्यम (₹ 15 कोटी - ₹ 50 कोटी) विभागांमध्ये सप्टेंबर 18 पासून सप्टेंबर 19 पर्यंत वर्षानुवर्षे वाढ अनुक्रमे 7.7%, 4.6%, 1.9% दिसून आली आहे. पुढे, सूक्ष्म विभागाचे अति लघु (10 लाख रुपयांपर्यंतचे क्रेडिट), सूक्ष्म-1 (10 लाख ते 50 लाख रुपये) आणि, सूक्ष्म-2 (50 लाख - एक कोटी रुपये) असे वर्गीकरण केले गेले आहे. या कालावधीत अति लघु, सूक्ष्म -1 आणि सूक्ष्म -2 विभाग अनुक्रमे 6.1%, 8.4% आणि 7.5% वाढीसह वाढले आहेत.

मोठ्या (> ₹ 50 कोटी) विभागामध्ये 9.5% ची लक्षणीय वाढ सप्टेंबर 18 ते सप्टेंबर 19 पर्यंत दिसून आली.

	अति लघु <10 लाख	सूक्ष्म 1 10-50 लाख	सूक्ष्म 2 50 लाख -1 कोटी	लघु 1-15 कोटी	मध्यम 15 -50 कोटी	मोठे > 50 कोटी	समग्र
सप्टें. 17	0.73	1.75	1.16	6.96	4.08	34.74	49.42
डिसें.17	0.75	1.85	1.26	7.67	4.32	37.16	53.01
मार्च 18	0.83	1.97	1.35	8.27	4.56	40.61	57.60
जून 18	0.84	2.00	1.37	8.39	4.58	39.27	56.45
सप्टें. 18	0.84	2.05	1.41	8.54	4.65	42.68	60.17
डिसें.18	0.89	2.20	1.50	8.91	4.79	43.35	61.63
मार्च 19	0.92	2.26	1.55	9.16	4.95	46.00	64.85
जून 19	0.89	2.22	1.52	9.04	4.82	46.30	64.80
सप्टें. 19	0.89	2.23	1.52	8.93	4.74	46.74	65.04
वर्षानुवर्ष वाढ (सप्टें. 18- सप्टें. 19)	6.1%	8.4%	7.5%	4.6%	1.9%	9.5%	8.1%

आकृती 1: ताळेबंदानुसार व्यावसायिक क्रेडिट एक्सपोजर (रुपये लाख कोटी मध्ये)

विविध विभागातील वर्षानुवर्षे तिमाही विकास दर पाहता असे दिसून येते की अलीकडच्या तिमाहीतील क्रेडिट एक्सपोजर स्पष्टपणे मंदावले आहे. इतर तिमाहीतील वार्षिक वाढीची तुलना करता सप्टेंबर 19 मधील सर्व विभागांमधील वर्षानुवर्षे वाढ लघुत्तम असल्याचे निदर्शनास येते. सप्टेंबर 18 शी तुलना करता एकंदरीत वर्षानुवर्षे वाढ सप्टेंबर 19 मध्ये 8.1% पर्यंत खाली आली आहे. तथापि, डिसेंबर 17 ते डिसेंबर 18 मध्ये वाढीचा दर 16.12 %, मार्च 18 ते मार्च 19 मध्ये 12.6% आणि जून 18 ते जून 19 मध्ये 14.8 % इतका होता..

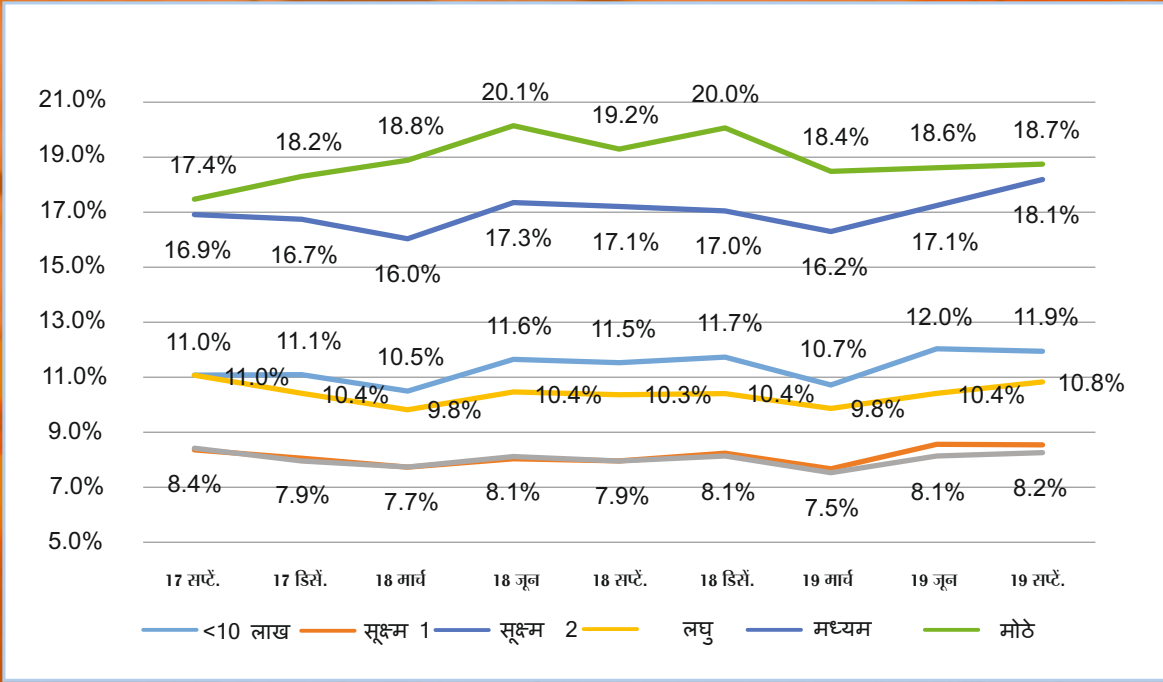

आकृती 2: विविध विभागांनुसार तिमाहीनिहाय वर्षानुवर्षे कर्ज वाढ

व्यावसायिक कर्जप्रदानामधील एनपीए कल: व्यावसायिक कर्जदानाचा एकूण एनपीए दर सप्टेंबर'19 मध्ये 16.8 % होता जो सप्टेंबर 18 मधील 17.0 % या एनपीए दरापेक्षा थोडाच कमी होता. क्रेडिट एक्सपोजर 8.1% इतका वाढला आहे, सकल एनपीए 6.8% टक्क्याने वाढला आहे, फलस्वरूप एनपीए दर 20 बेसिस पॉइंट्सनी कमी झालेला आहे.

जर आपण विभिन्न विभागांकडे पाहिले असता असे दिसून येते की, सूक्ष्म1, सूक्ष्म 2 आणि लहान विभागांमधील एनपीए दर मर्यादित राहिलेले आहेत. सूक्ष्म/लघु विभागांमधील क्रेडिट एक्सपोजर आणि सकल एनपीएचा वाढीचा दर तुलनायोग्य आहे.

एमएसएमई विभागात, मोठ्या आकाराच्या एक्सपोजरमध्ये एनपीए दर अधिक आहेत.या प्रवृत्तीला अपवाद अती लघु विभाग (₹10 लाख एक्सपोजर पेक्षा कमी) आहे, ज्याचा एनपीए दर सप्टेंबर'19 मध्ये 11.9% या उच्च स्तरावर राहिला आहे.. मध्यम आणि मोठे कार्पोरेट विभागही सप्टेंबर'19 मध्ये 18% किंवा अधिक एनपीए दर दर्शवित आहे.

आकृती 3: विभागनिहाय एनपीए दर

**उलाढालीनुसार एमएसएमईची कर्ज आधारित व्याख्या
उद्योगांची एकूण उलाढाल आणि कर्जाची अतीव्याप्ती:**

एमएसएमईला त्यांच्या वार्षिक उलाढालीच्या आधारावर वर्गीकृत केले जाऊ शकते:

- सूक्ष्म आस्थापन- वार्षिक उलाढाल <₹5 कोटी
- लघु आस्थापन- वार्षिक उलाढाल ₹5 कोटी पासून ₹75 कोटी
- मध्यम आस्थापन- वार्षिक उलाढाल ₹75 कोटी पासून ₹250 कोटी
- मोठे- वार्षिक उलाढाल ₹250 कोटीपेक्षा अधिक

एकूण एमएसएमई कर्जाच्या आधारे व्याख्या:

ट्रान्सयूनियन सिबिल एमएसएमईना कर्ज उद्योगातील त्यांच्या एकूण एक्सपोजर, म्हणजेच बँकिंग आणि वित्तीय संस्थांकडील एकूण कर्जाच्या आधारे वर्गीकृत करते. हे एमएसएमई संपूर्ण उद्योगात पसरलेले आहे, ज्याच्यात बिगर-वित्तीय आणि वित्तीय सेवा सामील आहेत.

कार्यपद्धती: कोणत्याही उद्योगाची उलाढाल आणि कर्जाच्या संबंधाची तुलना करण्यासाठी, एकूण उलाढाल आणि एकूण कर्जाची काही कालावधीची माहिती गोळा केली जाते. एकूण कर्जामध्ये बँका, वित्तीय संस्थांकडील सुरक्षित आणि असुरक्षित दोन्ही कर्जे समाविष्ट असतात.

विभाग	उलाढाल आधारित व्याख्या (कोटी मध्ये)	सरासरी उलाढाल (कोटी मध्ये)	एकूण कर्जाचा सरासरी (कोटी मध्ये)	एकूण कर्जाचे माध्यम (कोटी मध्ये)	एकूण एक्स्पोजर च्या आधारे एमएसएमईव्याख्या	नमुना आकार (उलाढालीच्या आधारे)	अभिलेख,यांच्यात कर्ज (F)च्या रेंज मध्ये असेल	प्रकरणांचे % ज्यांच्यात 'F' 'A'च्या अनुरूप असेल
	A	B	D	E	F	G	H	I
सूक्ष्म	<5	2.2	0.4	0.24	<₹1 कोटी	260	233	89.6%
लहान	5-75	31.0	5.4	3.96	₹1-15 कोटी	1,109	658	59.3%
मध्यम	75-250	140.0	22.5	19.03	₹15-50 कोटी	927	561	60.5%
एमएसएमई	<250	72.0	11.7	5.8	₹50 कोटी पर्यंत	2,296	2206	96.1%
मोठे	250+	3628.7	578.5	117.54	₹50 कोटी+	1,668	1377	82.6%

आकृती 4: एकूण आस्थापनाची उलाढाल आणि क्रेडिट एक्स्पोजरची तुलना

निरीक्षण : असे आढळून आले आहे की <₹250 कोटीच्या उलाढाल समूहामध्ये येणाऱ्या 2,296 कर्जदारांच्या नमुन्यांमधून, 96% युनिट्स (आस्थापन) एकूण कर्जाच्या आधारे एमएसएमई विभागात येतात, म्हणजेच ₹ 50 कोटी पर्यंतचे एकूण एक्स्पोजर. अभ्यास सूचित करतो की सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम विभागांमध्ये एकूण कर्जाची सरासरी अनुक्रमे 24 लाख, 3.96 कोटी आणि 19.03 कोटी आहे. हे स्पष्ट आहे की सर्व एमएसएमई युनिट्स (आस्थापन) विभागांकरिता एकूण कर्जाची सरासरी एकूण कर्ज एक्स्पोजर/एकूण कर्जावर आधारलेल्या व्याख्येच्या एमएसएमई युनिट्सच्या (आस्थापन) सीमे अंतर्गत आहे.

क्रेडिट एक्स्पोजर आधारित एमएसएमई वर्गीकरण, कर्जदारांच्या वर्गीकरणाची एक प्रभावी पद्धत आहे कारण ती एकूण उलाढालीच्या आधारे वर्गीकृत केलेल्या अधिकतर एमएसएमईचा समावेश करते. म्हणून, एमएसएमई पल्सच्या या आवृत्तीत एमएसएमईच्या परिभाषेला वर दिलेल्या समूहामध्ये संशोधित केले गेले आहे.

वैयक्तिक विभागांना एमएसएमई कर्ज

या विभागात वेगवेगळ्या विभागांना देण्यात आलेल्या एमएसएमई कर्जाची चर्चा केली आहे. व्यावसायिक उद्देशाने दिले गेलेल्या सर्व वैयक्तिक कर्जांना “व्यक्तीला दिलेले एमएसएमई कर्ज” मानले गेले आहे. व्यावसायिक कर्जाच्या क्षेत्रात, व्यक्तींना देण्यात आलेल्या एमएसएमई कर्जात (₹ 25 कोटी पर्यंत) सतत वर्षानुवर्षांच्या तुलनेत 22.7% वाढ दिसून येत आहे. तुलनात्मकदृष्ट्या वैयक्तिक व्यावसायिकांना व्यावसायिक कर्ज देण्याचे प्रमाण मोठ्या प्रमाणात असल्याने एमएसएमईना दिलेल्या कर्जाच्या उद्योगाच्या मुलभूत रचनेत व्यक्तींच्या बाजूने मोठा बदल झाला आहे.

अनावरण(₹ लाख कोटी मध्ये)	अती लघु ₹10 लाख पेक्षा कमी	सूक्ष्म 1 ₹10-50लाख	सूक्ष्म 2 ₹50 लाख -1 कोटी	एमएसएमई 1 ₹1-15 कोटी	एमएसएमई 2 ₹15-50 कोटी	एमएसएमई एकूण ₹50 कोटी पर्यंत
सप्टें. 17	1.73	2.69	0.67	2.57	0.49	8.15
डिसें.17	1.86	2.92	0.72	2.76	0.51	8.78
मार्च18	2.02	3.23	0.81	3.10	0.63	9.79
जून 18	2.12	3.43	0.84	2.99	0.66	10.04
सप्टें. 18	2.36	3.72	0.89	3.16	0.74	10.88
डिसें.18	2.58	4.03	0.96	3.36	0.79	11.72
मार्च19	2.81	4.39	1.03	3.57	0.83	12.63
मार्च19	2.91	4.56	1.07	3.72	0.89	13.15
जून'19	2.85	4.62	1.13	3.84	0.93	13.37
सप्टें.19वर्षानुवर्ष कर्ज वाढ (सप्टें.18 – सप्टें.19)	21.00%	24.30%	26.10%	21.40%	25.6%	23.0%

आकृती 5: वैयक्तिक विभागासाठी एमएसएमई कर्ज (क्रेडिट एक्सपोजर रु. लाख कोटी)

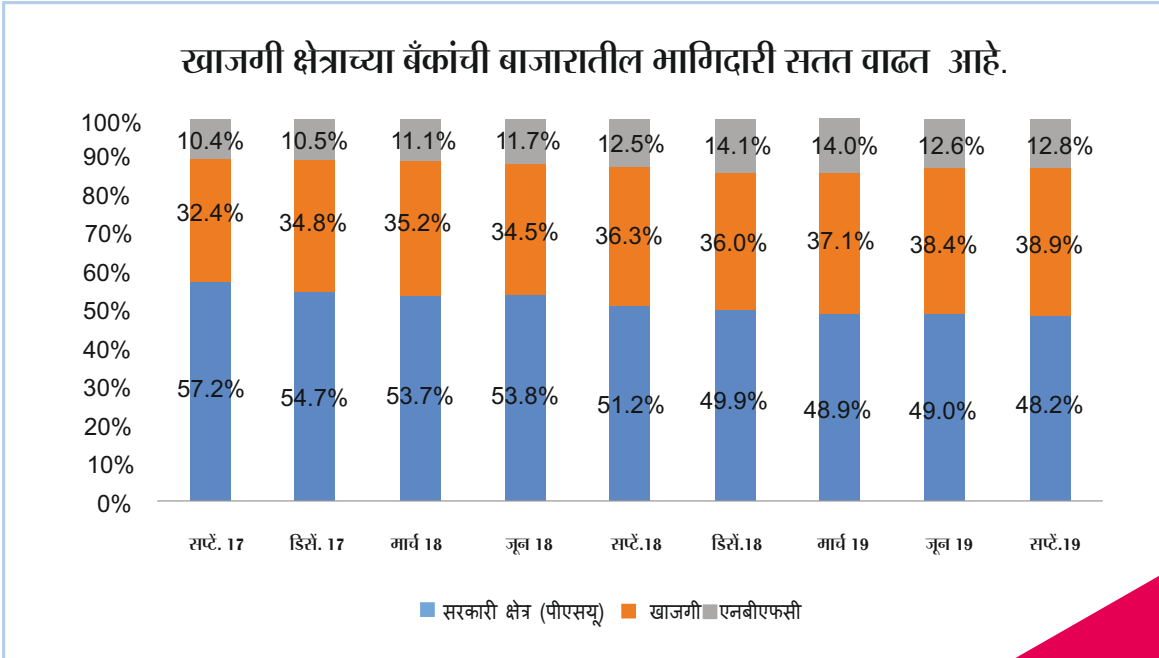

एनबीएफसीनी बाजारपेठेतील वाटा गमावला

सरकारी क्षेत्राच्या बँका पारंपारिकरित्या एमएसएमई क्षेत्रातील अग्रणी कर्जदात्या राहिल्या आहेत. जून 19 पूर्वीच्या मागील काही तिमाहींमध्ये, खाजगी क्षेत्राच्या बँका आणि एनबीएफसीनी एमएसएमई क्षेत्रातील कर्जाचा मोठा हिस्सा मिळविण्यासाठी सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांशी यशस्वीरित्या स्पर्धा केली आहे. तथापि, जून 19 मध्ये संपलेल्या तिमाहीमध्ये, एनबीएफसीच्या भागीदारीमध्ये दोन वर्षांमध्ये पहिल्यांदा घसरण झाली आहे.

बाजारातील भागीदारीमध्ये गतिशीलता: खाजगी क्षेत्राच्या बँकांचे, एमएसएमईकरीता कर्ज वितरण सप्टेंबर 18 पासून सप्टेंबर 19 पर्यंत 11.5% ने वाढले आहे. एक वर्षापूर्वी खाजगी क्षेत्राच्या बँकांसाठी, एमएसएमई कर्जाच्या बाजारातील भागीदारी जी सप्टेंबर 18 मध्ये 36.3% होती, ती सप्टेंबर 19 मध्ये वाढून 38.9% झाली आहे.

सरकारी क्षेत्राच्या बँकांची, एमएसएमई कर्ज देण्याची बाजारातील भागीदारी सप्टेंबर 18 तील 51.2% वरून खाली येऊन सप्टेंबर 19 मध्ये 48.2% झाली आहे, तर यामध्ये जून 19 च्या तिमाही मध्ये किरकोळ वाढ दर्शवत आहे. एनबीएफसीची बाजारातील भागीदारी मागील दोन तिमाहींमध्ये कमी झाली आहे.

आकृती 6: मागील 2 वर्षांमध्ये एमएसएमईच्या

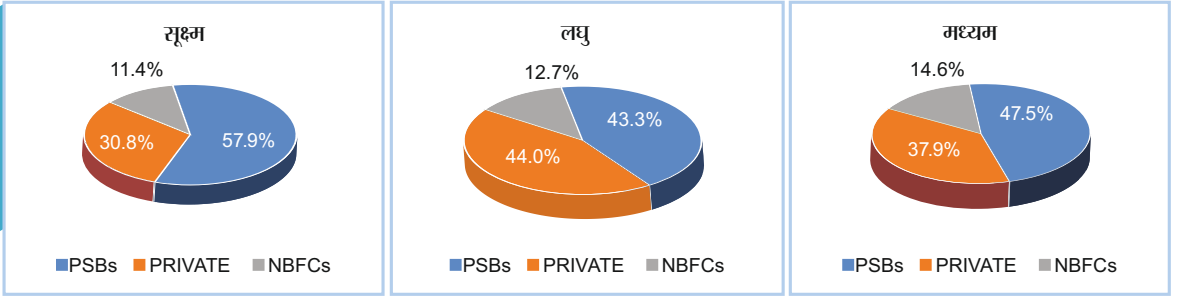
कर्जदात्यांची प्रमाणीत भागीदारी

*इतर कर्जदारांना बाजारातील भागीदारीच्या

विश्लेषणासाठी काढण्यात आले आहे.

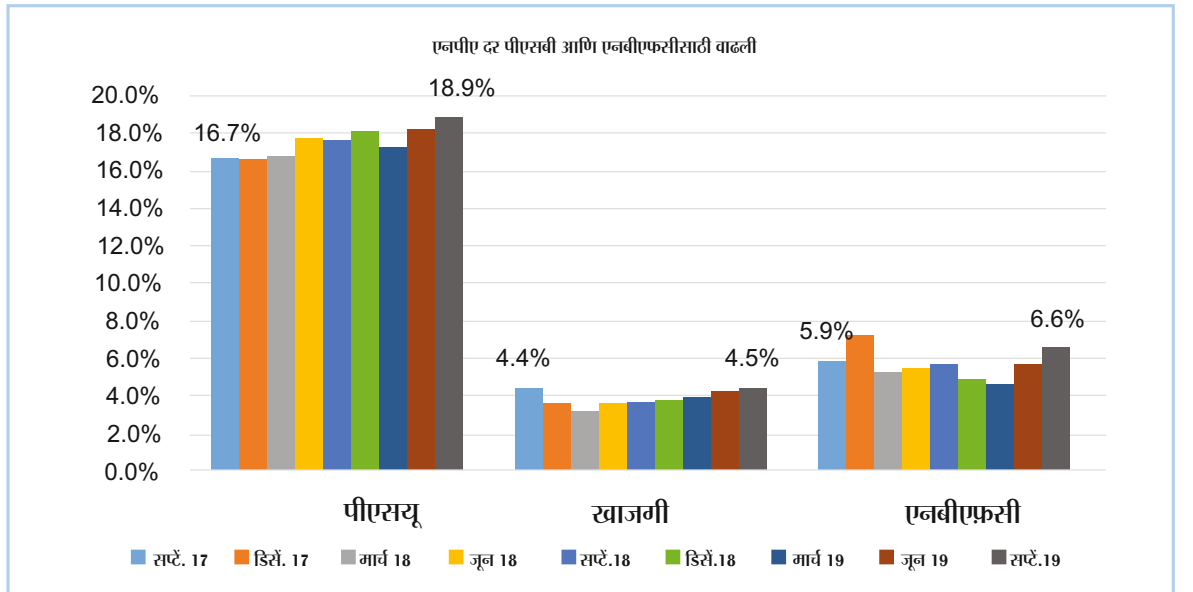
विविध विभागांमध्ये कर्जदात्यांची हिस्सेदारी: सूक्ष्म विभागांमध्ये 60% हिस्सेदारी बरोबर सरकारी क्षेत्रातील बँका या विभागाला अर्थसाहाय्य देण्यात सतत अग्रणी आहेत. सरकारी क्षेत्रातील बँका सूक्ष्म आस्थापनांच्या आर्थिक सशक्तीकरणात एक महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावताना दिसत आहेत.

लघु कर्जदारांच्या विभागांमध्ये सरकारी बँका आणि खाजगी क्षेत्रातील बँकांची हिस्सेदारी तुलना करता येण्यासारखी आहे, ज्यामध्ये प्रत्येकाची बाजारातील हिस्सेदारी 44% आहे. सूक्ष्म आणि कमी औपचारिक विभागांच्या तुलनेत एनबीएफसीची भागीदारी लघु आणि मध्यम आकाराच्या एमएसएमई विभागात अधिक आहेत

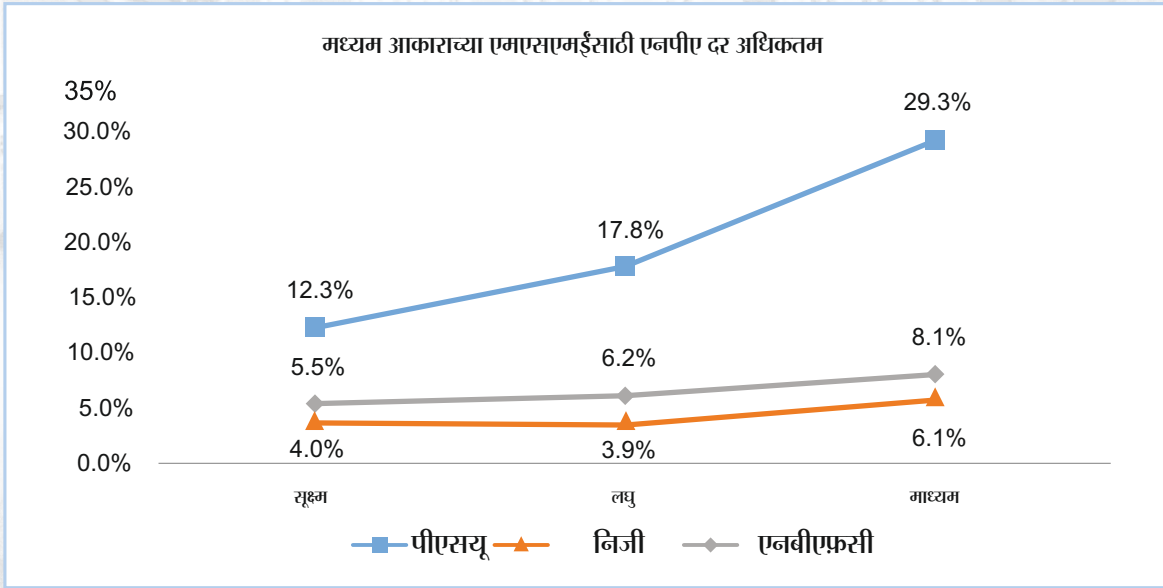
आकृती 7: सर्व एमएसएमई विभागांमध्ये कर्जदात्यांची हिस्सेदारी

अनुत्पादित संपत्ति / मालमत्ता (एनपीए): खाजगी बँका एमएसएमई विभागामध्ये 3% - 4% एनपीए पातळी दर्शविते. यामध्ये, खाजगी क्षेत्रातील नवीन बँका पूर्वनिर्धारित किमान दर दर्शवित आहेत. सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांची एनपीए पातळी सप्टेंबर 18 मध्ये 17.7% पासून सप्टेंबर 19 मध्ये 18.9% पर्यंत वाढली आहे. एनबीएफसीने सप्टेंबर'19ला संपलेल्या तिमाहीमध्ये एनपीए दरात वाढ दर्शविली आहे.

आकृती 8: एमएसएमई विभागामध्ये कर्जदात्यांच्या वर्गानुसार एनपीए दर

पीएसबी आणि एनबीएफसीचे एनपीए दर सूक्ष्म विभागात कमी आहेत. सर्व कर्जदात्यांमध्ये मध्यम आकाराच्या एमएसएमईसाठी एनपीए दर अधिकतम आहे.

आकृती 9: सर्व एमएसएमई विभागांमधील कर्जदात्यांमधील एनपीएचे प्रमाण

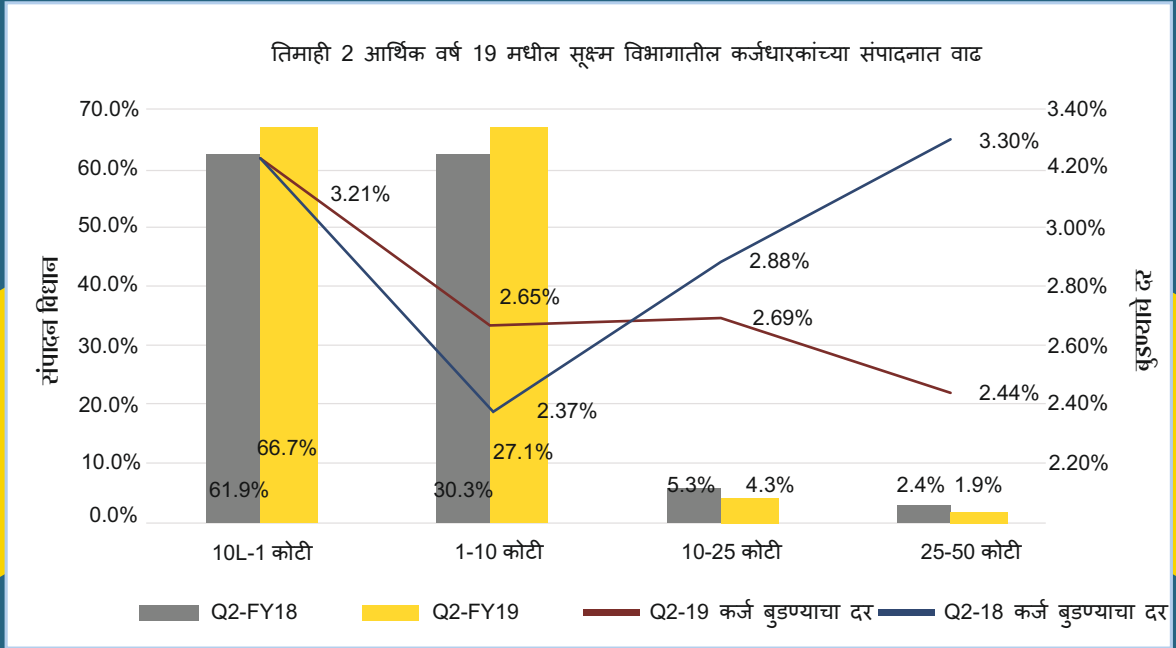
एमएसएमईच्या संपादन पोर्टफोलियोतील बदल - अधिक जोखीम असलेल्या ग्राहकांना कर्ज देणे

एमएसएमई विभागामध्ये विशेषतः एनपीएची स्थिती निरंतर वाढत आहे म्हणूनच त्याच्या सदयकालीन प्रक्रियेच्या मुळाशी असलेल्या घटकांचा अभ्यास महत्त्वाचा ठरतो. एनपीए एकत्रीकरणात नवीन अधिग्रहण आणि नूतनीकरणाच्या प्रभावाचे विश्लेषण करण्याच्या उद्देशाने, जुलै ते सप्टेंबर-17 (तिमाही 2 - आर्थिक वर्ष 18) आणि एका वर्षानंतर, जुलै ते सप्टेंबर- 18 (तिमाही 2 - आर्थिक वर्ष 19) या समांतर कालावधीत, विविध कर्जदारांना मंजूर किंवा नूतनीकरण केलेली कर्जे लक्षात घेऊन अभ्यास केला गेला आहे. जोखीम संबंधित प्रभावांच्या दृष्टिकोनातून निरीक्षण केले असता अशा अधिग्रहित/संपादित कर्जदारांचा कर्ज बुडवण्याचा (खराब) दर एक वर्षानंतरही दिसून येतो. कर्ज बुडवण्याचे (खराब) दराची मर्यादा एनपीए म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या कर्जदारांची प्रमाणित संख्या म्हणून परिभाषित केली जाते, ज्यांचे संपादनानंतर/अधिग्रहणानंतर 12 महिन्यांच्या आत किमान एक खाते एनपीए असेल किंवा एकूण खात्यांचे नूतनीकरण केले झालेले असेल. अशा एमएसएमई कर्जदारांचा अभ्यास केला गेला ज्यांची जोखीम मर्यादा ₹ 10 लाख ते 50 कोटी याच्या मध्ये राहिली आहे.

अभ्यासावरून हे स्पष्ट झाले आहे की नवीन कर्ज घेणाऱ्या किंवा कर्ज नूतनीकरण करणारे कर्जदार 2.2 लाख (तिमाही 2 -आर्थिक वर्ष 18) पासून वाढून 2.7 लाख (तिमाही 2-आर्थिक वर्ष 19) झाले आहेत, त्यामुळे 24% ची वाढ नोंदवली गेली आहे. एकूण अधिग्रहित/ संपादित खात्यांची संख्या तिमाही 2 - आर्थिक वर्ष 18 मध्ये 3.6 लाख पासून वाढून तिमाही 2 -आर्थिक वर्ष 19 मध्ये 4.6 लाख झाली आहे, जी वर्षानुवर्षे 26% ची वाढ दर्शविते आहे. अभ्यासाने असे अधोरेखित होते की विश्लेषणामध्ये समाविष्ट केलेल्या दोन अधिग्रहण/ संपादन कालावधीत या कर्जदारांचा कर्ज बुडवण्याचा (खराब) दर 2.94% वरून 3.02% पर्यंत वाढला आहे. कर्जदारांच्या अधिग्रहण/संपादन प्रोफाइलची तुलना अधिग्रहणच्या वेळी सीबिल- एमएसएमई मानांकनाच्या (सीएमआर) आणि त्याच्या जुन्या होण्याच्या (विटेंज), किंवा नूतनीकरण आणि कर्जदारांच्या विभागातील कारणांच्या आधारे केली गेली आहे.

संपादनाचे विभागनिहाय विभाजन आणि एका वर्षानंतर दर्जातील घसरण

₹ 10 लाख - 50 कोटीच्या विभागामध्ये एमएसएमई कर्जदारांना या पुढे सुद्धा रुपये 10 लाख -1 कोटी, रुपये 1-10 कोटी, रुपये 10-25 कोटी आणि रुपये 25-50 कोटी या उपविभागा मध्ये वर्गीकृत केले गेले आहे. तिमाही 2 - आर्थिक वर्ष 18 च्या, संपादन कालावधीमध्ये, चार उपविभागांमध्ये कर्ज देण्याची अनुक्रमे हिस्सेदारी 61.9%, 30.3%, 5.3% आणि 2.4% राहिली आहे, तसेच एका वर्षानंतर तिमाही 2 - आर्थिक वर्ष 19 मध्ये हीच हिस्सेदारी 66.7%, 27.1%, 4.3% आणि 1.9% राहिली आहे. यावरून असे स्पष्ट होते की एमएसएमईच्या अती लघु विभागांमध्ये कर्जाची हिस्सेदारी एका वर्षाच्या आत जुलै- सप्टेंबर 17 मध्ये 61.9 टक्के पासून वाढून 66.7 टक्के झाली आहे. तरी, इतर तीन उपविभागांमध्ये कर्ज देण्याच्या हिस्सेदारी मध्ये कमतरता आली आहे. लघु आकाराच्या विभागामध्ये कर्जाची वाढलेली हिस्सेदारी, संबंधित विभागात प्रचलित असलेले कर्ज बुडवण्याचे(खराब) मोठे प्रमाण यामुळे एकत्रितपणे तिमाही 2 - आर्थिक वर्ष 19 मधील संपादनाचा कर्ज बुडवण्याचा (खराब) दर वाढण्यात योगदान देत आहे.

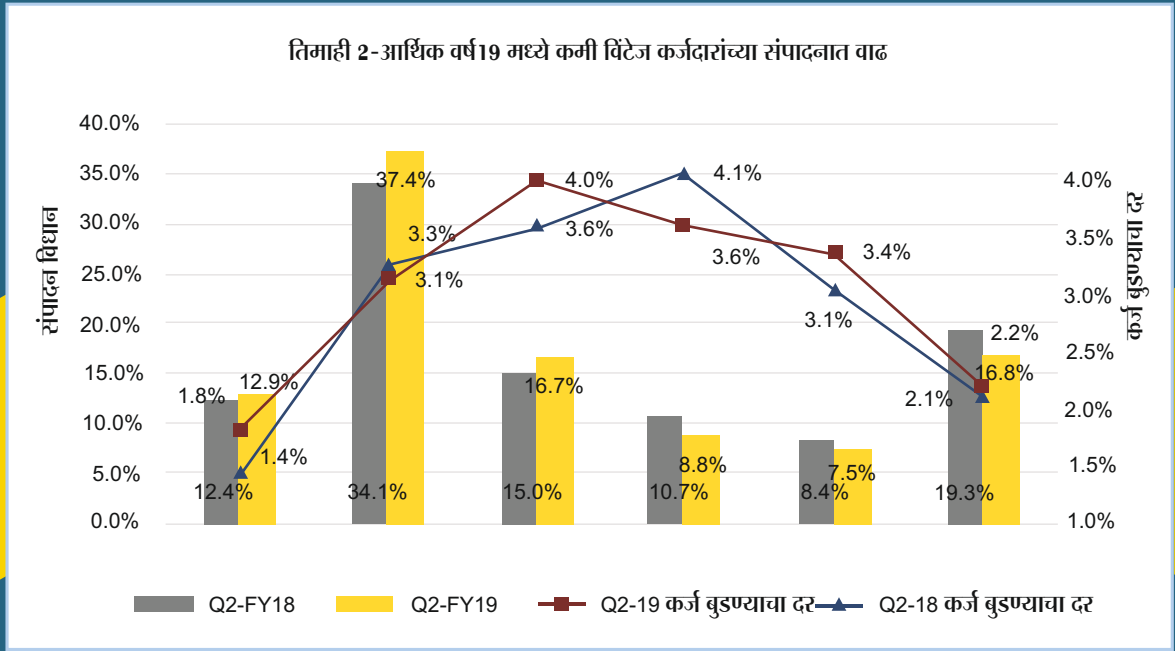

आकृती 10: विभागानुसार संपादन वितरण आणि वर्षानंतरचे कर्ज बुडण्याचे (खराब) दर

संपादन कालावधी प्रमाणे विभाजन आणि एक वर्षानंतरचा कर्ज बुडण्याचा (खराब) दर

अभ्यासाच्या सुलभतेसाठी, कर्जदारांना अधिग्रहण/संपादनाच्या वेळी एमएसएमई कर्जाच्या परिपक्वतेच्या आधारे विंटेजच्या अनुरूप विविध प्रकारांमध्ये वर्गीकृत केले गेले होते. कर्जदारांना पुढे विभिन्न संपादन कालावधी (विंटेज) वर्ग <1 वर्ष, 1-2 वर्ष, 2-4 वर्ष, 4-6 वर्ष, 6-8 वर्ष आणि 8+ वर्षा पेक्षा अधिक कालावधी असलेल्या विंटेजच्या प्रकारांमध्ये वर्गीकृत केले गेले आहे. तिमाही 2-आ.व.18 आणि तिमाही 2- आ.व.19 मध्ये या जुन्या कर्जदारांना कर्ज देण्याशी संबंधित आकृती 11 मध्ये दर्शविले आहे. संपादित कर्जदारांच्या विंटेज विभाजनावर केलेल्या अभ्यासातून असे दिसून आले आहे कि <2 वर्षांच्या विंटेज निकष असलेल्या कर्जदारांचे प्रमाण हे सर्वात जास्त आहे आणि त्यात एकूण संपादित केलेले प्रमाण 50 टक्के आहे. नव्याने संपादित केलेल्या (0-1 वर्ष) विंटेज वर्ग आणि उच्च विंटेज वर्ग (4+ वर्षे) च्या तुलनेत कमी(1-4 वर्ष) विंटेज वर्ग समूहामध्ये कर्ज बुडण्याचे (खराब) दराचे सर्वाधिक प्रमाण दिसून आले आहे.

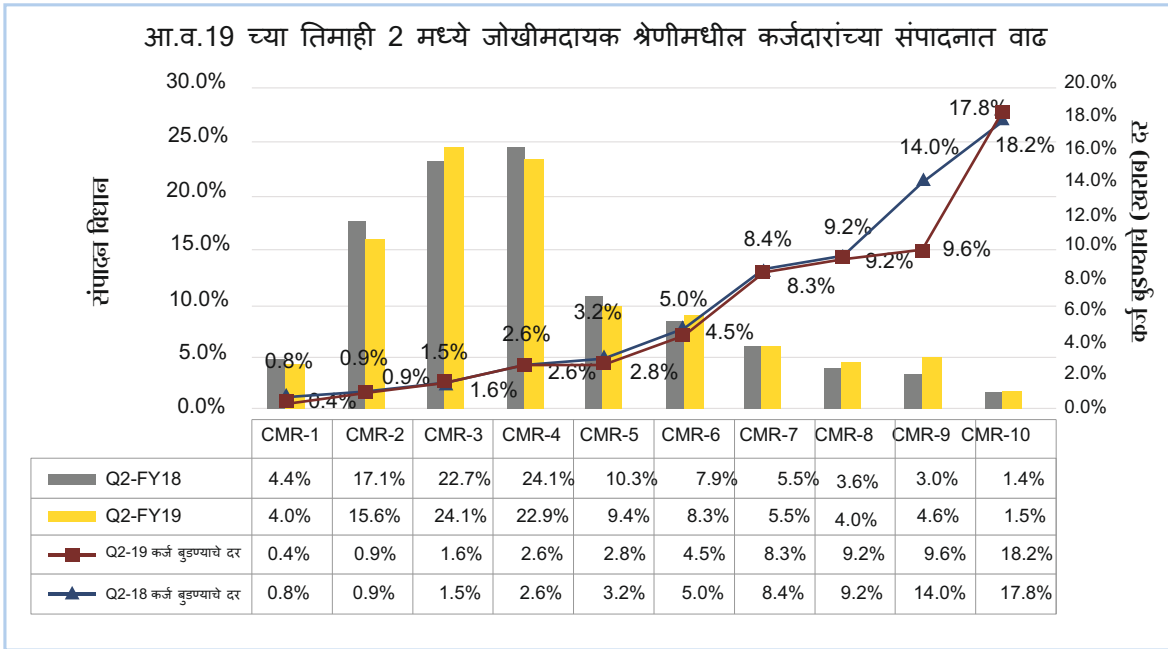
आकृती 11: संपादन कालावधी (विंटेज) अनुसार वितरण आणि त्या वर्षानंतरचा कर्ज बुडण्याचा (खराब) दर

संपादनाची सीएमआर विभागणी आणि एका वर्षानंतर दर्जातील घसरण

खाते उघडण्याच्या आणि नूतनीकरणाच्या वेळी सीएमआर विभागणीचा वापर करून कर्जदारांच्या बदलत्या प्रोफाइलचे मूल्यांकन देखील केले जाते. सीएमआर ही एमएसएमईसाठी एक क्रेडिट स्कोअर आहे जिथे स्कोअर आउटपुटचे (उत्पादन) मूल्य 1 ते 10 गुणांच्या दरम्यान निश्चित केले जाते. सीएमआर-1 ते सीएमआर-3 पर्यंत एमएसएमई उद्योगांना सर्वापेक्षा कमी जोखमेचे मानले जाते, सीएमआर-4 ते सीएमआर-6 मध्यम जोखमीच्या श्रेणीत येते आणि सीएमआर-7 ते सीएमआर-10 सर्वाधिक जोखमेचे मानले जाते. सर्वापेक्षा कमी जोखीम, मध्यम जोखीम आणि उच्चतम जोखमेच्या विभागामध्ये संपादनातील हिस्सेदारी अनुक्रमे तिमाही 1-आर्थिक वर्ष 18 मध्ये 44.3%, 42.3% आणि 13.5% आहे. तर या विभागांमधील कर्ज देण्याची हिस्सेदारी तिमाही 2-आर्थिक वर्ष 19 मध्ये 43.7%, 40.6% आणि 15.7% आहे. दोन स्वतंत्र संपादन कालावधीत अधिकृत कर्जदारांचा सीएमआर विभागणी सुचविते कि तुलनेने चांगल्या सीएमआर श्रेणीत संपादनामध्ये स्थिरता कायम आहे, परंतु तिमाही 1-आ.वर्ष 18 च्या तुलनेत तिमाही 2-आ.वर्ष 19 मध्ये सर्वाधिक जोखीम असलेल्या विभागात वाढ झाली आहे.

आकृती 12: संपादनाची सीएमआर विभागणी आणि एका वर्षानंतर कर्ज बुडण्याचे (खराब) दर

तिमाही 2-आर्थिक वर्ष 18 मध्ये संपादित कर्जदारांचा कर्ज बुडण्याचा (खराब) दर सीएमआर-1 साठी 0.8% पासून सीएमआर -10 साठी 17.8 % च्या मध्यभागी राहिला आहे. तसेच तिमाही 2-आर्थिक वर्ष 19 मध्ये संपादित कर्जदारांचा कर्ज बुडण्याचा (खराब) दर सीएमआर-1 साठी 0.4 % पासून सीएमआर-10 पर्यंत 18.2 % आहेत. सर्वाधिक जोखमीच्या विभागात, तिमाही 2-आर्थिक वर्ष 19 मधील संपादनात कर्ज बुडण्याचा (खराब) दर मोठ्या प्रमाणात नोंदविला गेला आहे.

बिगर-निधि आधारित आणि परकीय चलनातील कर्जावर अभ्यास

हा विभाग भारतातील बिगर-निधी (नॉन-फंड) आधारित कर्ज आणि परदेशी चलन कर्ज देण्याच्या प्रवृत्तीवर प्रकाश टाकतो. सर्व कार्यरत भांडवल आणि मुदत कर्ज निधीवर आधारित कर्ज म्हणून वर्गीकृत केली जातात. क्रेडिट पत्र आणि बँक गॅरंटी बिगर-निधीवर आधारित कर्ज म्हणून संबोधले जातात. बिगर-निधी (नॉन-फंड) आधारित कर्ज देण्याच्या प्रक्रियेत, कर्ज देणारी बँक पैशांचा कोणताही भौतिक व्यवहार करत नाही. व्युत्पन्न कर्ज विदेशी चलन कर्ज म्हणून वर्गीकृत केली जातात.

सप्टेंबर 18 पासून सप्टेंबर 19 पर्यंत बिगर-निधी (नॉन-फंड) आधारित कर्जाचा वर्षानुवर्ष वृद्धि दर 9.5% आहे. निधी आधारित, बिगरनिधी आधारित व परकीय चलनासहित एकूण कर्ज सप्टेंबर 18 पासून सप्टेंबर 19 पर्यंत 8.4% पर्यंत वाढली आहेत. व्यवसाय पतपुरवठा क्षेत्रात, सर्व क्षेत्रातील बिगर-निधीवर आधारित कर्ज आणि परकीय चलन कर्जाचा एकत्रित हिस्सेदारी 15.6% राहिली आहे.

	निधी आधारित कर्ज (टीएल+डब्ल्यूटी)	बिगरनिधी आधारित कर्ज (बीजी+एलटी)	परकीय चलन	एकूण कर्ज
सप्टें. 17	49.42	7.82	1.36	58.60
डिसें. 17	53.01	8.39	1.51	62.91
मार्च 18	57.60	8.75	1.62	67.97
जून 18	56.45	8.88	1.76	67.09
सप्टें. 18	60.17	9.11	1.82	71.10
डिसें. 18	61.63	8.75	1.89	72.27
मार्च 19	64.85	10.54	1.94	77.33
जून 19	64.80	9.54	2.02	76.35
सप्टें. 19	65.04	9.98	2.06	77.09
वर्षानुवर्ष वाढ(सप्टें. 18 – सप्टें. 19)	8.1%	9.5%	13.4%	8.4%

आकृती 13: भारतामधील एकूण व्यावसायिक कर्ज (₹ लाख कोटी मध्ये)

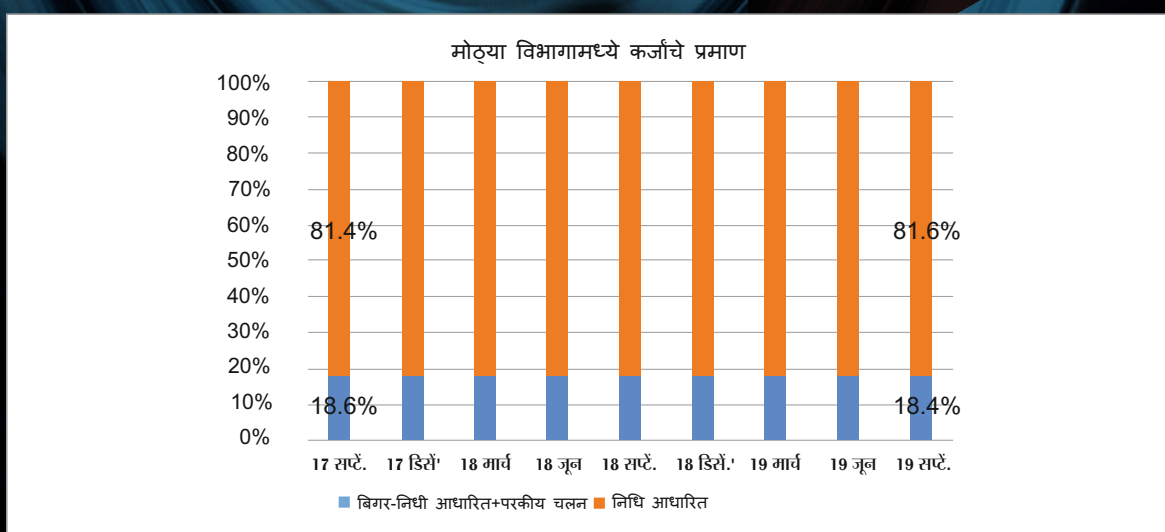
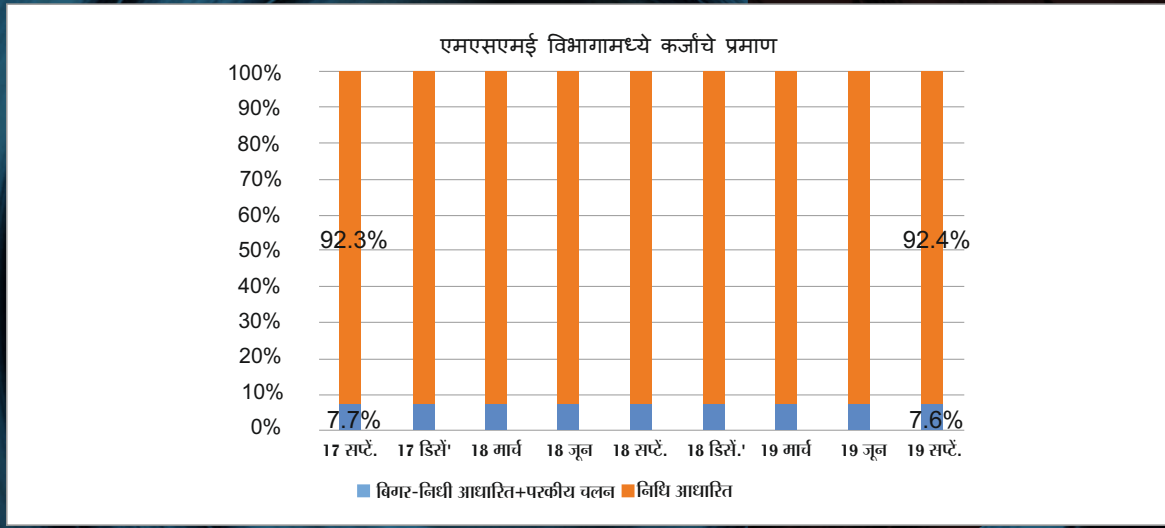
विभाग आधारित कर्ज वितरण

सप्टेंबर'19 पर्यंत, निधी आधारित कर्जाचे प्रमाण एकूण कर्जाच्या 84.4% आहे आणि बाजारातील परकीय चलनाबरोबर बिगर-निधी आधारित कर्जाची भागीदारी 15.6% आहे. एमएसएमई विभागामध्ये बिगर-निधी आधारित आणि परकीय चलन कर्जाचे प्रमाण 7.6% आहे आणि मोठ्या कॉर्पोरेट उद्योगात त्याची भागीदारी 18.4% आहे. एमएसएमई विभागामध्ये निधी आधारित कर्ज 92.4% पर्यंत वितरित केली गेली आहेत आणि मोठ्या कॉर्पोरेट उद्योगामध्ये 81.6% पर्यंत निधी आधारित कर्ज वितरित केली गेली आहेत.

विभाग	बिगर-निधी आधारित+परकीय चलन	निधि आधारित
सूक्ष्म	2.1%	97.9%
लघु	6.6%	93.4%
मध्यम	13.8%	86.2%
मोठे	18.4%	81.6%
एकूण	15.6%	84.4%

आकृती 14: सप्टेंबर -19 मध्ये विभागवार कर्ज प्रकार प्रमाण

एनएसबी, फॉरेक्स आणि फंड बेस कर्जाचे प्रमाण एमएसएमई विभाग आणि मोठ्या कॉर्पोरेट्ससाठी कालांतराने स्थिर आहे.

आकृती 15: कालानुरूप एमएसएमई आणि मोठ्या कॉर्पोरेट्समध्ये कर्जाचा वाटा

कर्जातील सर्व प्रकारांमध्ये कर्जदारांचा हिस्सा: बिगर-निधी आधारित+परकीय चलन कर्ज वर्गामध्ये खाजगी बँकाचा भाग सर्वाधिक आहे. खाजगी बँकांद्वारे एमएसएमईला दिलेल्या एकूण कर्जामध्ये, बिगरनिधी आधारित + परकीय चलन वर्गाचा हिस्सा 10.3% आहे आणि मोठ्या कार्पोरेटमध्ये तो एमएसएमईपेक्षा सुद्धा खूप अधिक म्हणजेच 31.9% आहे.

	एमएसएमई प्रभाग		मोठे कार्पोरेट	
	बिगर-निधी आधारित+ परकीय चलन	निधि आधारित	बिगर-निधी आधारित+ परकीय चलन	निधि आधारित
सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योग	7.4%	92.6%	14.2%	85.8%
खाजगी	10.3%	89.7%	31.9%	68.1%
गैर बँकिंग वित्तीय कंपन्या	0.4%	99.6%	0.5%	99.5%
इतर	5.9%	94.1%	19.3%	80.7%
एकूण	7.6%	92.4%	18.4%	81.6%

बिगर-निधी आधारित आणि परकीय चलनातील वाढ पतवाढी मधील मंदी कमी करण्यास मदत करेल. खासगी बँकांनी या क्षेत्रात स्पष्टपणे प्रगती केली आहे आणि त्या मधून फी स्वरूपात मोठ्या प्रमाणात उत्पन्न मिळत असल्याने त्यांच्या एकूण उत्पन्नात वाढ दिसून येते. वैश्विक पुरवठा शृंखलेत भारतीय एमएसएमई आणि कार्पोरेट मोठी भूमिका बजावू लागले आहेत, ज्यामुळे परकीय चलन कर्जाच्या प्रवृत्ती मध्ये वृद्धी दिसू लागली आहे.

निष्कर्ष

वर्षातील नॉन-परफॉर्मिंग मालमत्ताच्या (एनपीए) अंमलबजावणी धोरणांमधील पारदर्शकता, भांडवल गुंतवणूक आणि खराब गुंतवणूकीचे निराकरण यासारख्या विविध सुधार उपाययोजनांच्या माध्यमातून बर्खास्त नॉन-परफॉर्मिंग मालमत्ते (एनपीए) मध्ये काही अंशी घट झाली आहे. अशा वेळी जेव्हा व्यवस्थेमध्ये पतवाढ कमी होत आहे, सरकार व आरबीआई द्वारे केले गेलेले उपाय कर्ज वृद्धीच्या स्थितीमध्ये हळूहळू सुधारणा करतील.

अस्वीकार (डिस्क्लेमर)

हा एमएसएमई पल्स अहवाल(अहवाल) ट्रांसयूनियन सिबिल लिमिटेड (टीयू सिबिल) द्वारा तयार केला गेला आहे. हा अहवाल वाचून आणि वापरून वापरकर्ता अधोरेखित आणि स्वीकार करत आहे की ह्याचा वापर डिस्क्लेमरच्या अधीन राहून आहे. हा अहवाल टीयू सिबिलचे सदस्य कर्ज संस्थानांद्वारे उपलब्ध करून दिलेल्या माहितीच्या संग्रहाणावर आधारलेला आहे. टीयू सिबिलने रिपोर्ट तयार करण्यात पर्याप्त सावधगिरी बाळगली आहे, पण टीयू सिबिल कर्ज संस्थानांद्वारे दाखल केलेल्या असत्य किंवा अपर्याप्त माहितीद्वारे झालेली अचूकता, त्रुटी आणि चुकीसाठी जबाबदार असणार नाही. या व्यतिरिक्त टीयू सिबिल अहवालात उपलब्ध माहितीची सर्वता किंवा पूर्णता, विशिष्ट उद्देशासाठी योग्यता ह्याची शाश्वती देत नाही. न टीयू सिबिल अहवालाच्या विश्वसनीयतेसाठी जबाबदार आहे आणि टीयू सिबिल अशा सर्व उत्तरदायित्वांना स्पष्टपणे नकार देत आहे. हा अहवाल कोणताही अर्ज / उत्पादन स्वीकारण्याची किंवा अस्वीकारण्याची शिफारस करीत नाही. टीयू सिबिलची (i) कर्ज देण्याची किंवा न देण्याची कोणतीही शिफारस नाही. (ii) कोणत्याही संबंधित व्यक्ती / संस्थेशी आर्थिक व्यवहार करावेत की नाही याचीही शिफारस करत नाही. अहवालात समाविष्ट असलेली माहिती सल्ला देणे योग्य नाही आणि या अहवालातील माहितीच्या आधारे कोणताही निर्णय घेण्यापूर्वी वापरकर्त्याने सर्व आवश्यक विश्लेषण त्याच्या स्वतःच्या मतानुसार न्याय्य केले पाहिजे. अहवालाचा उपयोग क्रेडिट इन्फॉर्मेशन कंपनी (नियमन) अधिनियम, 2005, क्रेडिट माहिती कंपनी नियम 2006, क्रेडिट माहिती कंपनी नियम 2006, च्या तरतुदीद्वारे संचालित केला जातो. अहवालातील कोणत्याही भागाची अनुमति शिवाय प्रतिलिपि, प्रसारित, प्रकाशित करणे अयोग्य आहे.

सिडबी संबंधित

भारतीय लघु उद्योग विकास बँक(सिडबी) एमएसएमई क्षेत्राचा प्रसार, अर्थसाहाय्य व विकास आणि तत्सम गतिविधींमधील संलग्न संस्थानांच्या कार्यामध्ये समन्वय यांकरीता प्रमुख वित्तीय संस्था आहे. सिडबीच्या व्यवसाय क्षेत्रामध्ये एमएसएमई समाविष्ट आहेत, जे उत्पादन, रोजगार व निर्यातीच्या बाबतीत राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत लक्षणीय योगदान देत आहेत. सिडबी एमएसएमई क्षेत्राच्या आर्थिक आणि विकासाच्या गरजा क्रेडिट + दृष्टीकोनातून शक्तिशाली, गतिशील आणि वैश्विकदृष्ट्या स्पर्धात्मक बनवते. अधिक माहितीसाठी पहा www.sidbi.in.

ट्रांसयूनियन सिबिल संबंधित

ट्रांसयूनियन सिबिल भारताची कर्जा संबंधित माहिती देणारी अग्रणी कंपनी आहे आणि वैश्विकदृष्ट्या कर्जा संबंधित माहितीच्या विशालतम साठ्यांपैकी एक आहे. आमचे 3000 पेक्षा अधिक सदस्य आहेत, ज्यांमध्ये सर्व अग्रणी बँक, वित्तीय संस्था, बिगर बँकिंग वित्तीय संस्था आणि गृहनिर्माण वित्त कंपन्या समाविष्ट आहेत आणि व्यक्ती व व्यवसायांच्या 90 कोटीपेक्षा अधिक कर्ज अभिलेखांची देखभाल करत आहेत.

आमचे ध्येय हे समाधानकारक माहिती तयार करणे आहे ज्यामुळे व्यवसाय वृद्धी होईल आणि उपभोक्त्यांना कर्ज व इतर सेवांमध्ये सहज प्रवेश मिळेल. आम्ही आपल्या सदस्यांना जोखीम व्यवस्थापन, कर्ज संपादन धोरणांची आखणी आणि पोर्टफोलिओ लाभ वृद्धि याकरिता सहाय्य करून कर्जधारकांचे मूल्यवर्धन करत आहोत. ग्राहक आणि व्यावसायिक कर्जदारांबद्दल सर्वसमावेशक, विश्वसनीय माहितीसह, ते व्यक्ती आणि व्यवसायांबाबतीत ठोस कर्जाबद्दलचे निर्णय घेण्यास सक्षम असतात. माहितीच्या ताकदीद्वारे, ट्रांसयूनियन सिबिल आपल्या सदस्यांना शक्तिशाली अर्थव्यवस्था बनवण्यासाठी कर्ज व्याप्ती व आर्थिक समावेशामध्ये साहाय्य करण्याचे काम करीत आहे.

आम्ही आपल्या उपयुक्ततेसाठी ही माहिती प्राप्त करीत आहोत.

ट्रान्सयूनियम सिबिल

ट्रान्सयूनियम सिबिल लिमिटेड
[पूर्व: क्रेडिट इन्फोर्मेशन ब्यूरो (इंडिया)
लिमिटेड]सीआइएन: U72300MH2000PLC128359

P: 6638 4600
F: 6638 4666
W: transunioncibil.com

वन इंडियाबुल्स सेंटर , टावर 2A, 19वीं
मंजिल, सेनापति बापट मार्ग,
एल्फिनस्टोन मार्ग मुंबई - 400 013

ट्रान्सयूनियम सिबिल

ट्रान्सयूनियम सिबिल लिमिटेड
[पूर्व: क्रेडिट इन्फोर्मेशन ब्यूरो (इंडिया) लिमिटेड] सीआइएन:
U72300MH2000PLC128359

P: 6638 4600
F: 6638 4666
W: transunioncibil.com

वन इंडियाबुल्स सेंटर , टावर 2A, 19वीं मंजिल,
सेनापति वापट मार्ग, एल्फिनस्टोन मार्गमुंबई - 400 013

